

16. Немеш П.Ф. Юридичний інтерес як кваліфікуюча ознака групи осіб, які беруть участь у справі / П.Ф. Немеш // Судова апеляція. – 2011. – № 4. – С. 78–81.
17. Ухвала Ульянівського районного суду Кіровоградської області від 6 вересня 2016 р. у цивільній справі № 402/428/16-ц // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61707072>.
18. Ухвала Вінницького міського суду Вінницької області від 5 березня 2015 р. у цивільній справі № 127/25456/14-ц // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/47691307>.
19. Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів: постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 р. № 3 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-06>.

ХОДЄЄВА Н. В.,
викладач кафедри
цивільного права і процесу
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)

УДК 347.122

ЮРИДИЧНІ ОСОБИ ЯК СУБ'ЄКТИ ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ ПРО СТАН СВОГО ЗДОРОВ'Я

У статті розглядаються проблемні питання стосовно визначення юридичних осіб як суб'єктів права на інформацію про стан свого здоров'я.

Ключові слова: суб'єкт права, юридична особа, інформація, стан здоров'я, правовідносини, особисті немайнові права, заклади охорони здоров'я.

В статье рассматриваются проблемные вопросы относительно определения юридических лиц как субъектов права на информацию о состоянии своего здоровья.

Ключевые слова: субъект права, юридическое лицо, информация, состояние здоровья, правоотношения, личные неимущественные права, учреждения здравоохранения.

The article deals with issues concerning the definition of legal entities as of right to information about their health.

Key words: legal entity, legal person, information, health, legal, moral rights, health care.

Вступ. У зв'язку з реформуванням цивільного законодавства України в юридичну практику запроваджуються нові інститути й категорії та переглядаються ті, що вже застосовувались. У силу взаємозв'язку і взаємообумовленості зміна в правовому регулюванні однієї частини суспільних відносин веде до зміни інших. Визнання в ст. 42 Конституції України [1] за кожною особою права на підприємництво зумовило розвиток організацій, зокрема тих,

що створювались у сфері охорони здоров'я. На жаль, правова база існування відносин, які стосуються сфери охорони здоров'я, відстає від потреб практики.

Взагалі визначення суб'єкта права для правової науки є базовим, це соціально-правовий феномен, який продовжує постійно досліджуватися. В Україні сьогодні триває період формування суспільства нового типу – інформаційного суспільства. Одним із головних пріоритетів розвитку країни визнається побудова відкритого для всіх інформаційного суспільства, орієнтованого на інтереси людей, де кожен може мати вільний доступ до інформації. Виходячи з ідеї первинності суб'єкта права, можна стверджувати, що не суб'єкт права є елементом правових відносин, а навпаки, правові відносини, зв'язки належать суб'єктові права. Суб'єкт – це та вісь, навколо якої формуються правові зв'язки й відносини [2, с. 64]. Отже, суб'єкт правовідносин – це суб'єкт права, який є учасником правових відносин і наділений відповідними суб'єктивними правами та юридичними обов'язками.

Також здоров'я фізичної особи в Україні відповідно до ст. 3 Конституції України проголошується вищою соціальною цінністю [1, с. 3]. Однак існують певні проблемні питання щодо визначення суб'єкта права на інформацію про стан свого здоров'я.

Необхідно зауважити, що Р.О. Стефанчук [3], М.С. Малєїна [4], В.І. Акіпова [5], С.М. Братусь [6], Т.В. Блашук [7], С.О. Сліпченко [8], С.Г. Стеценко [9], В.С. Толстой [10], Є.О. Суханов [11], А.О. Кодинець [12] акцентували свою увагу на загальному визначенні суб'єкта права, однак визначенню суб'єкта права на інформацію про стан свого здоров'я було приділено недостатньо уваги.

Постановка завдання. Метою цієї статті є визначення юридичних осіб як суб'єктів права на інформацію про стан свого здоров'я.

Результати дослідження. Одним зі значущих елементів правової системи є такий суб'єкт права, як юридичні особи, які можуть мати права й обов'язки.

Відповідно до ст. 2 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) юридичні особи є учасниками цивільних відносин. Згідно зі ст. 80 ЦК України юридичною особою є організація, створена й зареєстрована в установленому законом порядку [13]. Юридичними особами – суб'єктами права на інформацію про стан свого здоров'я є: діагностичні центри, станції швидкої допомоги, лікарні, клініки, диспансери, що надають медичні послуги; страхові компанії, що забезпечують медичне страхування. Правоздатність і дієздатність юридичних осіб виникають одночасно з моментом виникнення юридичної особи.

Необхідність «уособлення» організацій можна пояснити виникненням об'єднань громадян для всебічного задоволення своїх майнових та особистих немайнових інтересів. Слід підкреслити, що назва «юридична особа», перш за все, свідчить про те, що цей суб'єкт цивільних правовідносин не є громадянином (фізичною особою), а тому має деякі особливі права. Юридична особа наділяється цивільною правоздатністю й дієздатністю, може бути позивачем і відповідачем у суді. Юридичні особи, залежно від порядку їх створення, поділяються на юридичних осіб приватного права та юридичних осіб публічного права.

Цивільна правосуб'єктність юридичної особи, тобто її здатність бути суб'єктом цивільних відносин, складається з цивільної правоздатності та цивільної дієздатності цієї особи. Цивільна правоздатність юридичної особи – це її здатність мати цивільні права й обов'язки, вона виникає з моменту створення юридичної особи і припиняється з дня внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб запису про припинення її діяльності.

Згідно зі ст. 91 ЦК України юридична особа здатна мати такі ж цивільні права та обов'язки, як і фізична особа, крім тих, що за своєю природою можуть належати лише людині. Однак за ст. 26 ЦК України фізична особа поряд із майновими здатна мати особисті немайнові права, встановлені Конституцією України, ЦК України, іншими законами або не встановлені законодавчо (за умови, що вони не суперечать закону та моральним засадам суспільства). Виходячи з вищевикладеного, юридична особа також здатна мати особисті немайнові права, тобто наділена особистою немайновою правоздатністю. Це положення також можна підкріпити і ст. 94 ЦК України, яка передбачає, що юридична особа може мати ті особисті немайнові права, які можуть їй належати [13].

Наразі в теорії права відсутнє досить розвинене вчення про особисті немайнові права юридичних осіб. Можливості юридичних осіб мати деякі особисті немайнові права були розглянуті в монографії Л.В. Федюк «Особисті немайнові права юридичних осіб» [14], але право на інформацію про стан свого здоров'я детально не було розглянуто. Безпосередньо в теорії цивільного права ще не отримала належного розвитку концепція особистих немайнових прав юридичних осіб; дослідження окремих питань щодо здатності юридичної особи бути носієм особистих немайнових прав проводиться фрагментарно або ж навіть заперечується здатність юридичної особи бути носієм особистих немайнових прав [15].

Один із найбільш активних противників існування особистих немайнових прав організації – Є.О. Суханов, який стверджує, що оскільки такий суб'єкт особистих немайнових справ, як організація, є персоніфікованим майном, то у нього немає й не може бути ніяких особистих немайнових прав [16, ст. 176].

Така точка зору заслуговує на увагу, проте вимагає критичного ставлення. Розглядаючи такий суб'єкт як штучне утворення у вигляді персоніфікованого майна, Є.О. Суханов не ставить під сумнів здатність такого утворення володіти майновими правами та об'єктами. Однак він наголошує, що закон наділяє персоніфіковане майно якостями особи, визнає особливим, самостійним товаровласником, що дозволяє йому (утворенню) самостійно брати участь у цивільних правовідносинах, від свого імені набувати й здійснювати цивільні права та обов'язки [16, ст. 887]. З цим не можна не погодитись, але якщо персоніфіковане майно визнається носієм майнових прав, товаровласником, то немає жодних природних перешкод розглядати його носієм й особистих немайнових прав, нематеріальних благ.

Критичне ставлення до заперечення існування особистих немайнових прав юридичної особи також зумовлене тим, що це не відповідає сучасним цивілістичним основам. Так, ст. 285 ЦК України закріплює право на інформацію про стан свого здоров'я. Як зазначає С.О. Сліпченко, таке особисте немайнове право стосовно юридичної особи не можна розуміти буквально, тому що наявність самого здоров'я нехарактерна для природи цього суб'єкта, але в деяких нормах законодавства передбачається така можливість [8].

За своєю природою право на інформацію про стан свого здоров'я належить до прав, які забезпечують природне існування суб'єкта. Аналіз змісту зазначеної норми дозволяє стверджувати, що носієм права здатна виступати і юридична особа. Так, ст. 94 ЦК встановлює, що юридична особа має право на недоторканність її ділової репутації, на таємницю кореспонденції, на інформацію та інші особисті немайнові права, які можуть їй належати. При цьому особисті немайнові права юридичної особи захищаються на загальних засадах згідно з главою 3 ЦК України. Відповідно до роз'яснень Пленуму Верховного Суду України, наданих у постанові «Про застосування судами законодавства, що регулює захист честі, гідності й ділової репутації громадян та організацій», у випадках поширення відомостей, що принижують репутацію організації, остання, якщо вона є юридичною особою, має право звернутися до суду з вимогами про їхнє спростування, незалежно від того, якою особою (фізичною чи юридичною) поширено ці відомості.

Отже, законодавець сам визначив можливість юридичної особи мати права на недоторканність ділової репутації, на таємницю кореспонденції, на інформацію (зокрема, й на інформацію про стан здоров'я), на найменування. Цей факт визнаний і судовою практикою, причому не тільки в Україні [17], але й в інших країнах [18]. Також потрібно брати до уваги той факт, що автори більшості сучасних наукових досліджень, які стосуються цієї проблематики, доходять висновку, що юридичні особи здатні мати деякі особисті немайнові права [19, с. 30].

Саме тому всі учасники цивільних правовідносин (фізичні, юридичні особи та суб'єкти публічного права) мають однакові юридичні можливості (на їхні дії поширюються одні й ті самі цивільно-правові норми) з іншими учасниками цивільних правовідносин [19, с. 21].

Спираючись на вищевикладене, можна дійти висновку, що юридична особа як суб'єкт права на інформацію про стан свого здоров'я має однакові юридичні можливості з іншими учасниками цивільних правовідносин, має певні особисті немайнові права, закріплені законом (окрім тих, які природно не можуть їм належати).

Юридичні особи досить різноманітні як за своїм упорядкуванням, так і за характером діяльності внаслідок різної мети створення. Цивільне законодавство України (ст. 80 ЦК України) визнає юридичною особою організацію, що створена та зареєстрована в установленому законом порядку, вона наділяється цивільною правоздатністю й дієздатністю. Юридична особа відповідно до ч. 1 ст. 81 ЦК України може бути створена шляхом об'єднання осіб та / або майна. Тобто юридичні особи можуть переслідувати публічні й суспільні або приватні цілі та інтереси. Відповідно законодавець поділяє юридичні особи залежно від порядку їх створення (ч. 2 ст. 81 ЦК України) на юридичних осіб приватного та юридичних осіб публічного права [13]. Для юридичних осіб приватного права здійснення певних видів діяльності є правом, а для певних видів юридичних осіб публічного права ця ж діяльність є обов'язком.

Відповідно до організаційно-правової форми юридичні особи можуть створюватися у вигляді товариств і установ (ч. 1 ст. 83 ЦК України), при цьому товариства поділяються на підприємницькі та непідприємницькі [13]. Враховуючи, що юридичні особи публічного права створюються розпорядчими актами Президента України або органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування, то відповідно до класифікації, наведеної в Основах законодавства України про охорону здоров'я (ст. 15), до них у галузі охорони здоров'я можна віднести спеціально уповноважений центральний орган державної виконавчої влади – Міністерство охорони здоров'я [21]. Компетенція Міністерства охорони здоров'я визначається положенням, що затверджується Кабінетом Міністрів України. В адміністративно-територіальних одиницях функції спеціально уповноважених органів виконують місцеві державні адміністрації й відповідні галузеві управління та відділи. Водночас органами виконавчої влади та місцевого самоврядування можуть створюватися юридичні особи публічного права у вигляді суб'єктів, що повністю або частково фінансуються з бюджету. До зазначених юридичних осіб можна з упевненістю віднести державні та комунальні заклади охорони здоров'я, основним завданням яких є надання безоплатної медичної допомоги та фінансування яких здійснюється безпосередньо з бюджету.

Також юридичними особами публічного права – суб'єктами права на інформацію про стан свого здоров'я є певні міністерства та служби. Проходження служби фізичними особами в таких установах можливе лише при визначенні ступеня придатності (хвороб і фізичних вад), який перевіряється певними лікарськими комісіями, про що виноситься постановва щодо придатності або непридатності для проходження служби. Тобто ці міністерства та служби отримують повну інформацію про стан здоров'я фізичних осіб, які проходили комісію. До таких суб'єктів публічного права належать: Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство оборони України, Державна пенітенціарна служба України, Державна прикордонна служба України, Державна фіскальна служба України, Служба безпеки України, Державна авіаційна служба України. Проходження медичних комісій здійснюється на підставі певних установлених законодавством України порядків медичного огляду.

Наприклад, у Збройних силах України медичний огляд проводиться з метою виявлення придатності до військової служби призовників, військовозобов'язаних, а також для визначення показників для правильного розподілу осіб за видами Збройних сил України, родами військ і за військовою спеціальністю згідно зі станом здоров'я та фізичним розвитком; придатності до військової служби за військовою спеціальністю військовослужбовців; придатності кандидатів для вступу до військових навчальних закладів; придатності військовослужбовців, військовозобов'язаних, працівників Збройних сил для роботи з РР, ДІВ, КРП, джерелами ЕМП; можливості проходження військової служби офіцерами, прапорщиками, мічманами, військовослужбовцями-жінками і проживання членів їхніх сімей за кордоном, а також необхідності у тривалому спеціалізованому лікуванні й медичному обстеженні членів їхніх сімей, їхньої транспортабельності за станом здоров'я [22].

Також із метою виконання ст. 21 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» постановою Кабінету Міністрів України затверджено перелік професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним медичним оглядам. Відповідно до цього переліку виділяють 28 виробництв й організацій, працівники

яких підлягають обов'язковим профілактичним медичним оглядам: харчової та переробної промисловості (крім працівників підприємств – виробників певних товарів), підприємства продовольчої торгівлі, пологові будинки, дитячі лікарні, пральні, лазні, спортивно-оздоровчі комплекси та ін. [23]. Отже, ці виробництва та організації в процесі правовідносин, отримуючи інформацію про стан здоров'я фізичних осіб – працівників, є суб'єктами права на інформацію про стан свого здоров'я.

У правовідносинах, що виникають під час отримання інформації про стан здоров'я, безпосередню участь беруть заклади охорони здоров'я. Як відомо, охорону здоров'я населення забезпечують санітарно-профілактичні, лікувально-профілактичні, фізкультурно-оздоровчі, санаторно-курортні, аптечні, науково-медичні й інші заклади охорони здоров'я. Вони створюються підприємствами, установами та організаціями з різними формами власності, а також приватними особами за наявності необхідної матеріально-технічної бази і кваліфікованих фахівців. А згідно з ч. 3 ст. 83 ЦК України установою є організація, створена однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об'єднання (виділення) їхнього майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна. Також в Основах законодавства України про охорону здоров'я (ст. 3) визначений сам термін «зклади охорони здоров'я»: це підприємства, установи та організації, завданням яких є забезпечення різноманітних потреб населення в галузі охорони здоров'я шляхом надання медико-санітарної допомоги, включаючи широкий спектр профілактичних і лікувальних заходів або послуг медичного характеру, а також виконання інших функцій на основі професійної діяльності медичних працівників [21].

Також юридичні особи можуть бути суб'єктами права на інформацію про стан свого здоров'я в таких випадках:

– якщо батьками (усиновлювачами, опікунами, піклувальниками) піклування про здоров'я дитини не здійснюється або ж здійснюється неналежним чином та у них відсутня інформація про стан здоров'я дитини взагалі, або ж вона відслідковується неналежним чином (наприклад, батьки пиячать, діти проживають без належного догляду батьків), то інформацію про стан здоров'я дитини (особливо такої, для здоров'я якої відсутність належної уваги може мати незворотні наслідки) необхідно надавати медичним закладам, соціальним службам, працівникам міліції та освіти, у полі зору яких перебуває родина, з подальшим повідомленням до органів опіки та піклування. Такі неблагонадійні родини, особливо діти, які в них проживають та опинилися у складних життєвих обставинах, беруться на облік службами у справах дітей [24];

– якщо над фізичною особою, яка перебуває в навчальному закладі, закладі охорони здоров'я або закладі соціального захисту населення, не встановлено опіку чи піклування або не призначено опікуна чи піклувальника (ст. 66 ЦК України), опіку або піклування над нею здійснює цей заклад [13]. Тобто вся інформація про стан здоров'я цієї фізичної особи (з метою недопущення незворотних наслідків, до яких може призвести неналежна увага) повинна акумулюватися та підлягати контролю в навчальному закладі, в якому ця фізична особа перебуває, закладі охорони здоров'я або ж у закладі соціального захисту населення. Таким положенням було б доцільно доповнити п. 2 ст. 285 ЦК України;

– у випадках, коли особа опікуна або піклувальника може збігатися з особою медичного закладу або працівника, який надає медичну допомогу. Так, у п. 3.6 Правил опіки та піклування зазначено: якщо над дітьми, які виховуються в навчально-виховних закладах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, особами, які потребують опіки (піклування) та влаштовані в відповідні лікувальні установи чи установи соціального захисту населення, опікуни (піклувальники) не призначені, то виконання обов'язків опікунів і піклувальників від імені держави здійснюють ці установи в особі їх керівників [25]. Отже, з метою запобігання порушенню прав фізичної особи на інформацію про стан свого здоров'я, інформація про стан здоров'я таких осіб повинна надходити до органів опіки та піклування.

Висновки. Отже, правоздатність юридичної особи розширилася не тільки за рахунок надання їй ознак універсальності, а й завдяки зміні підходу до вирішення питання стосовно того,

які права може мати така особа. Якщо раніше традиційно наголошувалося на майнових правах юридичної особи, то тепер нарівні з ними в ЦК закріплені також її особисті немайнові права.

До юридичних осіб як суб'єктів права на інформацію про стан свого здоров'я належать юридичні особи приватного та юридичні особи публічного права. Для юридичних осіб приватного права здійснення певних видів діяльності є правом, а для певних видів юридичних осіб публічного права така діяльність є обов'язком.

Визначаючи перспективи подальших досліджень суб'єктів особистих немайнових прав, відзначимо, що розвиток науки завжди передбачає уточнення та збільшення обсягу існуючих знань. Відсутність цілісного дослідження (попри висвітлення окремими вченими деяких аспектів права на інформацію про стан здоров'я) веде до невизначеності теоретико-методологічної бази, суперечливої правозастосовної практики. Тому питання щодо визначення суб'єктів права на інформацію про стан здоров'я – це дуже широка й до кінця не вивчена проблема, яка заслуговує теоретичної розробки та законодавчого упорядкування. Правильне наукове уявлення про суб'єктів права на інформацію про стан здоров'я має велике значення як для теорії, так і для практики.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – 141 с.
2. Архипов С.И. Субъект права (Теоретические исследования) : дис. ...д-ра юр. наук : 12.00.01 / С.И. Архипов. – Екатеринбург, 2005. – 522 с.
3. Стефанчук Р.О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Р.О. Стефанчук. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2007. – 541 с.
4. Малеина М.Н. Личные неимущественные права граждан (понятие, осуществление, защита) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / М.Н. Малеина. – М., 1997. – 431 с.
5. Акопов В.И. Право в медицине / В.И. Акопов, Е.Н. Маслов. – М. : Книга-сервис, 2002. – 352 с.
6. Братусь С.Н. Субъекты гражданского права / С.Н. Братусь. – М. : Госюриздат, 1950. – 367 с.
7. Блашук Т.В. Фізична особа як суб'єкт підприємницької діяльності / Т.В. Блашук // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 7. – С. 161–163.
8. Сліпченко С.О. Особисті немайнові правовідносини щодо оборотоздатних об'єктів : [монографія] / С.О. Сліпченко. – Х. : Діса плюс, 2013. – 552 с.
9. Стеценко С.Г. Право и медицина: проблемы соотношения / С.Г. Стеценко. – М. : Международный университет (в Москве), 2002. – С. 154–167.
10. Толстой В.С. Личные неимущественные правоотношения / В.С. Толстой [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lawmix.ru/commlaw/321>.
11. Суханов Е.А. Российское гражданское право : [учебник] : в 2 т. – Т. I : Общая часть. Вещное право. Наследственное право. Интеллектуальные права. Личные неимущественные права / отв. ред. Е.А. Суханов. – М. : Статут, 2010. – С. 176, 887.
12. Кодинець А.О. Засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг у цивільному праві України : дис. канд. ... юрид. наук / А.О. Кодинець. – К., 2006. – 219 с.
13. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV ... 1206-VII від 15.04.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
14. Федюк Л.В. Особисті немайнові права юридичних осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uk.x-pdf.ru/5informatika/1220732-1-liliya-vasilivna-fedyuk-osobisti-nemaunovi-prava-yuridichnih-osib-monografiya-ivano-frankivsk-prikarpatkiy-nacionaln.php>.
15. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами законодавства, що регулює захист честі, гідності й ділової репутації громадян та організацій» від 27.02.2009 р. № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09.

16. Решение девятого арбитражного апелляционного суда г. Москва от 31 декабря 2004 г. № 09АП-6183/04-ГК по иску ОАО «Альфа-банк» к ЗАО «Коммерсантъ. Издательский дом» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://kad.arbitr.ru/>.
17. Егоров Н.Д. Личные неимущественные права граждан и организаций как институт советского гражданского права / Н.Д. Егоров // Правоведение. – 1984. – № 6. – С. 30–38.
18. Гражданское право Украины : [учеб. для вузов системы МВД Украины] : в 2 ч. – Ч. 1 / А.А. Пушкин, В.М. Самойленко, Р.Б. Шишка и др. ; под ред. проф. А.А. Пушкина, доц. В.М. Самойленко. – Х. : Ун-т внутр. дел ; Основа, 1996. – С. 21–22.
19. Основы законодательства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4. – 19 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.
20. Про затвердження Положення про військово-лікарську експертизу та медичний огляд у Збройних силах України : наказ Міністерства оборони України № 402 від 14.08.2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1109-08/page>.
21. Про затвердження переліку професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним медичним оглядам, порядку проведення цих оглядів та видачі особистих медичних книжок : постанова КМУ від 23.05.2001 р. № 559 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/559-2001-%D0%>.
22. Порядок ведення службами у справах дітей обліку дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах : наказ Міністерства юстиції України від 20.01.2014 р. № 27 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0216-14>.
23. Правила опіки та піклування, затвержені наказом Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України від 26.05.1999 р. № 34/166/131/88 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 26. – Ст. 1252. – С. 116–129.

